

‘Ελί- τροχος

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΓΙΑ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΚΑΙ ΤΙΣ ΤΕΧΝΕΣ
ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ 1998

Τ Ε Υ Χ Ο Σ 1 5
Δ Ρ Α Χ Μ Ε Σ 2 0 0 0
Α Χ Α Ϊ Κ Ε Σ Ε Κ Δ Ο Σ Ε Ι Σ

Αφιέρωμα στο Νίκο Καζαντζάκη

- Πάτροκλος Σταύρου
- Ερατοσθένης Γ. Καψωμένος
- Γιώργος Γιάνναρης
- Γιάννης Μότσιος
- Γιώργος Εμμ. Στεφανάκης
- Αριστείδης Ν. Δουλαβέρας
- Αντώνης Δ. Σκιαθάς

Αφιέρωμα στην Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ

- Τρία ποιήματα
- Συνομιλία με την ποιήτρια
- Τέσσερις ανέκδοτες επιστολές του Νίκου Καζαντζάκη στη βαπτιστήρα του Κατερίνα
- Γιώργος Αράγης
- Γιώργος Μαρκόπουλος
- Αλέξης Σταμάτης
- David Constantine
- Daniel Weissbort

Σελίδες για τον Ανδρέα Μήτσου

- Το εργαστήρι του συγγραφέα
- Νίκος Μπακόλας
- Αλέξης Ζήρας

Μνήμη Θεόφιλου Φραγκόπουλου

- Ανέκδοτη συνομιλία με τον Χρήστο Τουμανίδη

Ανθολόγιο Ανέκδοτης Ποίησης και Πεζογραφίας

Δοκίμια - Μελέτες - Κριτικές

Γ Ι Ω Ρ Υ Ο Σ Α Ρ Α Υ Ν Σ

ΤΟ ΑΤΕΛΕΣ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ
ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ
ΤΗΣ ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΑΓΓΕΛΑΚΗ - ΡΟΥΚ

Το ποιητικό έργο της Κατερίνας Αγγελάκη - Ρουκ, όπως κάθε τέτοιο έργο, συνθέτει έναν πλήρη μικρόκοσμο. Πλήρη, δηλαδή πολύπτυχο και με δικό του χαρακτήρα. Εδώ θα περιοριστώ να σκιαγραφήσω μια βασική, καθώς πιστεύω, πλευρά του: τον στόχο που αποτελεί, μέσα σ' αυτό, το ατελές της ύπαρξης. Το ατελές ως σώμα, ως ψυχή, ως πράξη — εξαιρουμένου του πνεύματος.

Τόσο με ό,τι υποδηλώνεται ανάμεσα από τις σειρές, όσο και με ό,τι δηλώνεται ρητά, φαίνεται πως στο συγκεκριμένο έργο το ποιητικό εγώ τα έχει με τα όρια της ύπαρξης. Τα έχει: με την έννοια ότι το απασχολούν έντονα, τα ζει, τα πραγματεύεται και κατά κανόνα καταλήγει σε αρνητικές εκτιμήσεις. Δεν έχουμε βέβαια να κάνουμε με μια δοκιμασία απλή και μονοδιάστατη, αλλά με σύνθετη. Πάντως μέσα από τη δοκιμασία αυτή το ατελές της ύπαρξης παίρνει κυρίως τη μορφή του ερωτικού και του βιωματικού ελλείμματος. Ένα δίπτυχο που θα το συζητήσω αμέσως παρακάτω.

Ερωτικό έλλειμμα. Να σημειωθεί αρχικά ότι το ερωτικό γεγονός, αν και στενά ατομική υπόθεση, στο μέτρο που συντελείται πάνω σε κοινό ανθρώπινο βάθρο, ξεπερνάει την ατομικότητα. Θέλω να πω ότι από το ένα μέρος δεν προ-

ὑποθέτει μόνο στενά ατομικά δεδομένα και από το άλλο ως μαρτυρία έχει ευρύτερη σημασία. Λοιπόν, στην ποίηση της Κατερίνας Αγγελάκη - Ρουκ ο έρωτας έχει ισχυρό γήινο έρμα. Γήινο έρμα έχει όλο το έργο της ποιήτριας, παρ' όλο το στοχαστικό χαρακτήρα του. Δεν σημαίνει βέβαια ότι ο έρωτας στην περίπτωση αυτή αποτελεί καθαρά σωματικό ζήτημα. Κάθε άλλο. Σημαίνει ότι το σώμα δεν απαρνείται, στο όνομα της όποιας δοξασίας περί «ύψους», τα απαράγραπτα δικαιώματά του. «Το πρόσωπο στον έρωτα / δεν έχει οριστική μορφή / και μόνο απ' την αφή / φωτίζεται η ουσία». Το σώμα άλλωστε συνδέεται αξεδιάλυτα με ψυχικές και πνευματικές καταστάσεις — δεν είναι μια οντότητα αποκομμένη, κλεισμένη στεγανά στον ευατό της. Πάντως έτσι ή αλλιώς το σώμα έχει τα όριά του. Όρια αναφορικά με το βιολογικό του κύκλο, αλλά προπάντων όρια στον τομέα της εμπειρίας του χρόνου και της εμπειρίας γενικώς. Το σώμα δεν τα πάει καθόλου καλά με το χρόνο. Η ποιήτρια επανέρχεται συχνά σ' αυτό το θέμα εισάγοντας στον έρωτα το στοιχείο του θανάτου. «Σπάνια αγκαλιάζεις / σπάνια φοβάσαι / το θάνατο τόσο πολύ / όσο όταν στα χέρια σου / ο έρωτας γίνεται σκήπτρο / της κοσμικής εξουσίας». Στα μείον του σώματος θα πρέπει να καταλογιστεί επίσης το ότι δεν έχει μνήμη. Αν το σώμα διέθετε μνήμη θα αρκούσε ίσως μια στιγμή ερωτικής πληρότητας να τροφοδοτήσει μια ολόκληρη ζωή. Γιατί τότε η ερωτική πληρότητα, μέσα από τη σωματική μνήμη, θα επαναλαμβανόταν κατά βούληση ως αυτούσιο γεγονός. Όμως αυτό δεν συμβαίνει: ο εμπειρικός χρόνος του σώματος είναι πάντοτε παροντικός και διαρκεί όσο και η πράξη στην οποία συμμετέχει, χωρίς άλλη χρονική προέκταση. «Θυμήσου, σώμα...» έχει πει ο Καβάφης, αλλά το σώμα ως αισθητήριο όργανο (αφής και συναφών αισθήσεων) δεν θυμάται. Μόλις λήξει η πράξη στην οποία συμμετέχει πέφτει σκοτάδι. Ο έρωτας καθώς είναι γνωστό προϋποθέτει αντικείμενο: την ύπαρξη του «άλλου». Προϋποθέτει μάλιστα την ύπαρξη του «άλλου» στην ιδανικότερη εκδοχή του. Στην πραγματικότητα ωστόσο ο «άλλος» δεν είναι παρά μια δυναμική οντότητα, ή, αλλιώς, για να παραφράσω τον Παπαδίτσα η συνάντηση μαζί του δεν είναι παρά «σύμπτωση». Πάντως και κάτω από τις καλύτερες συνθήκες ο ιδανικός «άλλος» ανήκει στη σφαίρα του ανέφικτου, ενώ ο πραγματικός κουβαλάει τους δικούς του εγγενείς, αλλά και επίκτητους περιορισμούς. Διότι, μεταξύ άλλων, «Ο άνθρωπος είναι κρυφός / οι πράξεις του χειρότερα τον αποσιωπούν» ή «Ο εραστής είναι μισοντυμένος. Ποτέ δεν τοισιδώνεται τελείως». Άλλωστε και κάτω από τις καλύτερες συνθήκες παραμονεύει η φθορά. Στο έργο της Αγγελάκη - Ρουκ ο χρόνος παρουσιάζεται συχνά ως θάνατος. Όχι τόσο με τη σημασία του βιολογικού θανάτου, όσο της καθημερινής φθοράς, που δεν απέχει κι αυτή από

του να είναι μια δόση ουσιαστικού θανάτου. «Θ' αγαπηθούμε όπως μπορούμε / μες στο σκοτάδι του χρόνου / μες στο έρεβος του κορμιού / επιδεικνύοντας ο καθένας / τη δική του ευρεσιτεχνία του θανάτου / χαϊδεύοντας τις παρά φύσει έδρες του ωραίου. Θ' αγαπηθούμε όπως μπορούμε / μέσα στις προθεσμίες του ανέφικτου / στα περιβόλια της τρέλας / χώνοντας ο ένας στο στόμα του άλλου / καρπούς λαμπερούς μα σάπιους / κυνηγώντας στις εσωτερικές υγρασίες / το μαγικό αμφίβιο του Λόγου / που θα μας οδηγήσει έξω από το έλος της ύπαρξης».

Παντού όρια: εγγενή, των συνθηκών, του «άλλου», του χρόνου. Για το ποιητικό εγώ τα όρια αυτά είναι το άλλο πρόσωπο της στέρσης και της απουσίας. Γιατί αλήθεια τι άλλο σημαίνουν όταν άλλη είναι η έφεση της ύπαρξης; Μια έφεση που, κι όταν το εγώ διαπιστώνει την αδυναμία του να τα ξεπεράσει, έχει την ενδόμυχη τάση να πετάξει πάνω από τα όρια αυτά, να ξεφύγει από την επικράτειά τους. «Δεν είναι που η επιθυμία άρχισε να μοιάζει / με τρελή γριά κυρία / που στολίζει με νταντελένιο τραπεζομάντιλο / τα άγευστα βυζιά της / θαρρώντας ότι πάει να παντρευτεί

αλλά είναι

που τολμώ, ο πεπτωκώς οργανισμός εγώ / να ονειρευτώ πως έχω ποδαράκια και φτερά / στον αέρα πως κάνω βόλτες και στροφές / κι ανοίγματα δροσιάς πως βρίσκονται στο μέλλον». Ποιος γράφει έτσι; Κάποιος ή κάποια που δεν ευνοήθηκε από την «τυχαίότητα» της ζωής, που οι συμπτώσεις του / της στάθηκαν άγονες; Ελπίζω να έγινε φανερό πως τα παραπάνω έχουν να κάνουν με την οπτική γωνία του ποιητικού εγώ, που και κάτω από τις καλύτερες ερωτικές περιστάσεις παράγει το ίδιο αποτέλεσμα. Είναι απαραίτητο να γίνει αυτή η διάκριση, γιατί αλλιώς η ποίηση της Αγγελάκη - Ρουκ θα κινδύνευε να θεωρηθεί προϊόν περιστασιακών δεδομένων. Θα ήταν πράγματι τέτοιο προϊόν αν η στάση του ποιητικού εγώ καθοριζόταν από τις μεταβολές των περιστάσεων. Κάτι που δεν συμβαίνει. Αντίθετα η γενική οπτική γωνία από την οποία προσδιορίζεται το ποιητικό κοίταγμα του κόσμου παραμένει σταθερή, από τις πρώτες συλλογές του έργου, ή τουλάχιστο από τη συλλογή *Μαγδαληνή, το μεγάλο θπλαστικό*, ως τις τελευταίες. «Όποιος έχει το πάθος του απόλυτου», έχει πει ο Αραγκόν, «δεν μπορεί να είναι ευτυχής». Η Αγγελάκη - Ρουκ, όσο καταλαβαίνω, δεν έχει ακριβώς το πάθος του απόλυτου. Την απασχολεί όμως η σχετικότητα των πραγμάτων, αλλά ειδικότερα και οξύτερα αυτό που χάνεται κάθε φορά στα πλαίσια της ερωτικής εμπειρίας. Ο άνθρωπος μπορεί να ζήσει στερημένα ή όχι, αλλά και στις δυο περιπτώσεις έχει έντονη την αίσθηση του ελλείμματος. Στην περίπτωση της το ερωτικό έλλειμμα είναι παράγωγο αυτής

της ψυχοσωματικής φύρας, αν μπορώ να το πω έτσι. Ό,τι την απασχολεί πρακτικά και ως σκέψη είναι η δυσαρμονία ανάμεσα σ' αυτό που συμβαίνει και σ' αυτό που «παράλογα» επιθυμεί. Μια δυσαρμονία που δεν παύει να προκύπτει και κάτω από τις ευτυχέστερες συνθήκες. Έχουμε λοιπόν να κάνουμε μ' ένα ζήτημα ειδικού προσανατολισμού απέναντι στα πράγματα, από τον οποίο προσδιορίζεται το ερωτικό μείον, μέσα και πέρα από τους περιστασιακούς παράγοντες. Κλείνοντας την ενότητα τούτη θα ήθελα να παραθέσω ένα ποίημα, όπου φαίνεται πως η ποιήτρια είχε διαισθανθεί από νωρίς το σαράκι που θα την καθόριζε για πάντα.

Στον λόφο του Στρέφη
με τη Ρωσίδα δασκάλα
της, 1950.

Εφηβεία I

Με την εφηβεία ο ευατός σου χωρίζεται σε δύο·
 ο ένας παιδεύεται κι ο άλλος συμπονάει.
 Ο ανθοπώλης χρόνος σε τυλίγει μ' αόρατο χαρτί,
 η περιποίηση αυτή μόνο την άνθησή σου αφορά,
 μα δεν το ξέρεις, το παίρνεις δική σου υπόθεση προσωπική.
 Χειμωνιάτικη Αθήνα του '53,
 οι πλάκες στο πεζοδρόμιο κολυμπούν στη λάσπη,
 τα κόκκινα φώτα του ΟΡΦΕΑ διακωμωδούν το ασχημάτιστο
 σώμα.
 Νουσταλγείς το μέλλον σου σαν να 'ταν παρελθόν
 βγαίνοντας απ' του Κουν, ο καστανάς στη γωνιά,
 η μαμά με το καινούργιο παλτό,
 όλα μου φέρνουν δάκρυα· απαρνηγόρητη η Μπλανς Ντιμπούα
 μ' ακολουθεί ως τα Εξάρχεια·
 οι κίτρινες πατημένες γλαδιόλες στη βροχή
 πικρά με συμβολίζουν.
 Η ανήλικη λαγνεία μου λατρεύει τον ηθοποιό
 που εισάγει τα κύρια θέματα της ζωής μου
 πόθος - πάθος
 αποσύρεται μετά εκείνος και συνεχίζω εγώ
 τις υπόλοιπες πράξεις στη στενάχωρη σκηνή μέσα μου.
 Ως την πόρτα του σπιτιού μου έχω τραγικά ανέβει στα μάτια μου·
 τι μου λείπει και κλαίω;
 Βρέχει και θα 'μαι πάντα μόνη, ανέραστη νυφίτσα μες το κρύο.

Βιωματικό έλλειμμα. Αναφορικά με τις λέξεις «βίωμα - βιωματικό» θα επα-
 ναλάβω κάτι που έχω πει επανειλημμένα: ότι δηλαδή δεν αφορούν τα εξωτε-
 ρικά περιστατικά της ζωής, με τα οποία συγκροτείται το βιογραφικό ιστορικό
 ενός ατόμου. Δεν ταυτίζονται, μ' άλλα λόγια, με τα εμπειρικά δεδομένα της
 καθημερινότητας. Αντίθετα έχουν να κάνουν με τα βαθιά νερά της ύπαρξης.
 Με το γίνεσθαι εκείνο με το οποίο πραγματώνονται οι λανθάνουσες δυνατότη-
 τες μιας δυνάμει προσωπικότητας. Θα ήθελα, σχετικά μ' αυτό το θέμα, παρα-
 κάμπτοντας δικό μου κείμενο, να συστήσω το βιβλίο του Ν.Ι. Λούβαρη για τον
 Ρίλκε, όπου και συναφής βιβλιογραφία και αναφορά στον γεννιότερο του
 όρου βίωμα Γερμανό φιλόσοφο Γουλιέλμο Ντίλταϊ (Dilthey). Από το βιβλίο

αυτό αντιγράφω μια χαρακτηριστική φράση. «Εἰς το “Βιβλίον των Εἰκόνων” πειράται (ο Ρίλκε) να προχωρήσῃ ἀπὸ τὰς ἐξοθεν ἐντυπώσεις καὶ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμπειρίαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν βίωμα». Ἐπέμεινα στὴ διάκριση μεταξὺ υλικοῦ περιστατικοῦ καὶ βιώματος, ἐπειδὴ χρησιμοποιεῖται συχνά ἡ λέξις βίωμα με τὴν ἔννοια τοῦ κοινοῦ ατομικοῦ συμβάντος.

Στο προκείμενο. Ἀπὸ ὀρισμένη ἀποψη τὸ ποιητικὸ ἔργο τῆς Ἀγγελάκη - Ρουκ συνιστᾷ μιὰ ἐμπράγματι διαμαρτυρία· ἐμπράγματι με τὴν ἔννοια ὅτι βγαίνει ἀπὸ ἓνα λόγος προσωπικῆς μαρτυρίας ἀσχετο ἀπὸ θεωρίες, ἰδέες, ἀφψεις κ.λ.π. Ἡ διαμαρτυρία ἔχει νὰ κάνει με τὸ ἀδίκον ποῦ ἐμπεριέχει ἡ ἴδια ἡ ζωὴ. Τὸ στοιχεῖο τῆς διαμαρτυρίας προκύπτει ἔμμεσα ὅταν τὸ υποκείμενον ἔρχεται — κι ἔρχεται συνεχῶς — σὲ ἐπαφὴ με τὴν πραγματικότητα. Τὴν πραγματικότητα προπάντων τοῦ εαυτοῦ τοῦ, καθὼς παίρνει εἶδησις τί εἶναι καὶ ποῦ φτάνουν οἱ πραγματώσεις τοῦ. Εἶναι τότε ποῦ ἡ σύγκρισις ἀνάμεσα στὴν ἐνδιάθετη ἔφεσις γιὰ πληρότητα καὶ στὶς διαστάσεις ποῦ πραγματώνεται αὐτὴ ἡ ἔφεσις δημιουργεῖ τὴν αἴσθησις τοῦ ἐλλείμματος — μιὰ αἴσθησις ἀνάλογη πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἐνδιάθετης ἔφεσις καὶ συνεπῶς προσδιορισμένης ἀπόλυτα υποκειμενικά. Ἄς δούμε δειγματοληπτικὰ πῶς υπαινίσσεται ἡ ποιήτρια τὸ σχετικὸ ἔλλειμμα. «Κι ἀν ὅλα τὰ σχέδιά μου / βγαίνουν ἀληθινὰ / τι λίγη ποικιλία / ὅταν σκεφτῶ / τὰ σχήματα ποῦ παίρνει ἡ ἀνοιξιὰ / τις τόσες δυνατότητες τῆς γέννησός μου / τι λίγη φαντασία!» Καί: «Ὅ,τι χάνεις μένει μαζί σου γιὰ πάντα / κι Λυπιοῦ εἶναι μιὰ χώρα ποῦ ἐφτιαξα / γιὰ νὰ 'μαι πάντα ἓνα μ' αὐτὰ ποῦ ἔχω χάσει / ὅσα πιάνουν ἐκεῖνα τ' ἀβάσταχτα σούρουπα / κείνα τὰ ἀφῶνα ξημερώματα / κι εἶναι σα νὰ περιμένεις τὸ κουδούνι τοῦ σχολείου / νὰ χτυπήσει, τὸ μάθημα πάλι ν' ἀρχίσει / μιὰ ἀκόμη ἀσκηση πάνω σὲ ἀγνωστο θέμα».

Θὰ ἔλεγα πῶς ἡ ποίησις τῆς Ἀγγελάκη - Ρουκ ἔχει κατεξοχὴν στόχο τις ποιητικὲς μορφές καὶ τὸ βάθος τοῦ βιωματοῦ ἐλλείμματος. Οἱ ποιητικὲς ἀναζητήσεις στρέφονται πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση ποῦ εἶναι καὶ ὁ βασικὸς πόλος τοῦ προσανατολισμοῦ τοῦ. Γιατί, θα ρωτοῦσε ἴσως κανεὶς, μιὰ τέτοια ἐμμονὴ στὴν ἀρνητικὴ σχέση τοῦ υποκειμένου με τὴν πραγματικότητα; Κατ' ἀρχὴν ἓνα τέτοιο ἐρώτημα δὲν ἔχει νόημα, γιατί ἡ φορὰ τῶν ποιητῶν πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦ λόγου τοῦς συνδέεται στενά με τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦς. Κι ἔπειτα, γιατί ἀπὸ καθαρὰ ποιητικὴ ἀποψη ὁ θετικὸς καὶ ὁ ἀρνητικὸς χαρακτήρας τοῦ ποιητικοῦ ἀντικειμένου ἔχει τὴν ἴδια σημασία. Ἀξίζει ὅμως ἐδῶ νὰ δούμε τί συμβαίνει στὴν περίπτωσι τοῦ συγκεκριμένου ἔργου. Πρέπει νὰ θυμίσω ὅτι βρισκόμαστε στα χωρικά ὕδατα τῆς ποίησις καὶ ὅτι ἡ ποίησις ἔχει τὴν χάριν τῆς ὑπερβασις — τοῦ νὰ ξεπερνᾷ κατὰ κάποιον τρόπο αὐτὸ ποῦ ἐκφράζει. Ἡ Ἀγγελάκη - Ρουκ ἐμμένει στὴν ἀρνητικὴ σχέση τοῦ ἐγὼ με τὴν πραγματικότητα, ὅχι

Μέγαρο Μελά, Αθήνα, Χειμώνας '96 - '97. Από αριστερά προς τα δεξιά: Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ, Τίτος Πατρίκιος, Κική Δημουλά, Μαρία Κυρτζάκη, Κάτια Αντωνοπούλου.

για χάρη του χαρακτήρα αυτής της σχέσης, αλλά για χάρη της ποιητικής πράξης. Μια πράξη που στην πληρέστερη εκδοχή της συνιστά ποιητικό βίωμα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση συνεπώς το ποιητικό εγώ βρίσκεται σε αναζήτηση του ποιητικού βιώματος. Μια αναζήτηση που εντοπίζεται στο κρίσιμο σημείο στο οποίο οι ενδιαθέτες τάσεις μένουν λίγο πολύ ακάλυπτες από τις πραγματώσεις της ζωής. Πράγμα που σημαίνει ότι έχουμε εξωποιητικό ή «ζωικό» βιωματικό έλλειμμα, το οποίο όμως συλλαμβάνεται και εκφράζεται ποιητικά. Και ότι αυτή ακριβώς η σύλληψη και έκφραση συνιστά ποιητικό βίωμα. Ένα βίωμα εξίσου ισχυρό και πρωτογενές όσο και το εξωποιητικό συνώνυμό του. Έτσι, ενώ ο λόγος είναι για την έλλειψη βιωματικής πληρότητας, το μαγικό ραβδί της ποίησης αντιστρέφει τους όρους και χαρίζει αντισταθμιστικά τη δική του πληρότητα. Θα έλεγα μάλιστα πως όσο βαθύτερα — και αν θέλετε, οδυνηρότερα — συλλαμβάνεται και εκφράζεται το εξωποιητικό βιωματικό έλλειμμα, τόσο πιο εντελής είναι η ποιητική δωρεά. Πρόκειται για την θεμελιωδέστερη ιδιότητα της ποιητικής πράξης, χωρίς την οποία δεν ξέρω αν θα καταγίνονταν πολλοί με την ποίηση — ποιητές και αναγνώστες. Να δούμε όμως ένα ποίημα όπου η ποιήτρια πραγματώνει και ταυτόχρονα σκιαγραφεί την ποιητική υπέρβαση.

20ή μέρα
ή
η φρασούλα

Είναι ο ήλιος σαν καθρέφτης σήμερα
που οι κηλίδες από πίσω έχουν περάσει
μπρος κι ένα μουντό σχήμα στέκει
στη θέση του ειδώλου.

Το ζωογόνο περιεχόμενο της βλάστησης
οι εκδηλώσεις πάθους
και οι ωραίες διακοσμήσεις της φθοράς,
όλα κουράζουν την ώρα τούτη
που ακίνητη μοιάζει με ζώο
όταν αυτό οσφραίνεται την τελευταία στιγμή,
αν και δεν ξέρει τι μυρουδιά
μπορεί να έχει το θείο!

Και ξαφνικά, μέσα σ' αυτή τη σούπα της ύπαρξης,
μία φρασούλα ανεβαίνει στον αφρό
απ' τα τρίσβαθα του βάλτου των ονείρων.
Αναπάντεχη, ξεχασμένη, ναζιάρα, παιδική
με τους φθόγγους της αχάλαστους στο χρόνο,
μία φρασούλα - χρυσόμυγα
μπήκε απ' τ' ανοιχτό παράθυρο:
«Φτου ξελευτερία!»

Οι πρώτοι έντεκα στίχοι μάς δίνουν μια κατάσταση αρνητική, ένα ψυχολογικό λίκνασμα. Οι επόμενοι οχτώ μας προϊδεάζουν για ορισμένη ευφρόσυνη ανατροπή («Καί ξαφνικά... μία φρασούλα ανεβαίνει στον αφρό...») Ο εικοστός και τελευταίος στίχος αποτελείται από την ίδια τη φρασούλα: «Φτου ξελευτερία!» Είναι φανερό ότι έχουμε θέση (οι πρώτοι έντεκα στίχοι) και άρση ή ανατροπή (οι υπόλοιποι εννιά μαζί). Ο τελευταίος στίχος μάλιστα, εκτός από ανατρεπτικός, λειτουργεί κάπως και σαν ξόρκι. Αυτό το σχήμα, της ανατροπής μιας κατάστασης από μια άλλη, δεν το συναντούμε πολλές φορές στην ποίηση της Αγγελάκη - Ρουκ. Δεν είναι όμως απαραίτητος όρος για να έχουμε υπέρβαση, γιατί αυτή ενεργοποιείται και με άλλους τρόπους. Κι ένας απ' αυτούς είναι του να εκφράζεται εύστοχα η βαθιά αίσθηση του βιωματικού ελλείμματος, όπως συμβαίνει π.χ. στο ακόλουθο ποίημα.

Ερωτική σύνοψη η αράχνη
κι η ζωή μου
του φύλλου η θλίψη
μικρός οργανισμός του τίποτα.
Σε κάθε γωνιά μου
ένα λιοντάρι σε παγίδα
ένα μυρμήγκι σε απόγωση
το φως ακρότατη σκιά
κι εγώ πιο γκρίζ' ακόμα.
Με παιδικούς παράδεισους
γλυκαίνω το χρόνο
ως τη μέρα
την κάποια μέρα
που και θάρρος απ' το θάνατο
θα παίρνω.

Παίρνοντας αφορμή από την τελευταία λέξη του προτελευταίου στίχου θέλω να επισημάνω δυο πολύσημες λέξεις που ενδημούν στα ποιητικά κείμενα. Εννοώ τις λέξεις χρόνος και θάνατος, οι οποίες συνδέονται με φανερούς και αφανείς δεσμούς μεταξύ τους. Το θάνατο τον συναντήσαμε ήδη με τη σημασία της καθημερινής ερωτικής στέρσης, και φθοράς και του μακροπρόθεσμου βιολογικού τέλους. Ο χρόνος παρουσιάζεται αλληλέγγυος με το θάνατο: όταν δεν κερδίζεται ο χρόνος είναι σαν να χάνεται το στοιχείο της ζωής και άρα έχουμε μια εκδοχή του θανάτου. «Αργότερα μόνο, όταν τ' αρπάρι / αρχίζει ν' αδειάζει από ζωή / και να γιομίζει ανασφάλεια / τι 'ναι πέντε χρονάκια λες / ούτε τη μυρωδιά του δεν πρόλαβα να πάρω / ενώ με όλο μεγαλύτερη βουλιμία / κατεβάζεις σχεδόν αμάσπτες τις μπουκιές / απ' τ' αποφάγια της χρονομερίδας σου». Έχει ειπωθεί, και τα γεγονότα δεν το διαψεύδουν, ότι το βίωμα — στην περίπτωση μας το ποιητικό — διαστελλεί το χρόνο. Όχι φυσικά τον ωρολογιακό χρόνο και ούτε τον ψυχολογικό, αλλά αυτόν που δίνει χρονικό βάθος στην ύπαρξη ανεξάρτητα από την όποια βιολογική μακροζωία του ατόμου. Στο βαθμό που ισχύει αυτή η διαστολή του υπαρξιακού χρόνου η ποιητική πράξη θα πρέπει να συνιστά αντίδοτο στο βάρος του θανάτου. Αλλά θα προτιμούσα να μην προχωρήσω άλλο πάνω σ' αυτό το θέμα.

Τέσσερις από τους «6 ποιητές» (Λείπουν οι: Νανά Ησαΐα και Δημήτρης Ποταμίτης) 26 χρόνια μετά.

Από αριστερά: Τάσος Δενέγρης, Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ, (Μιχάλης Μήτρας), Λευτέρης Πούλιος, Βασίλης Στεριάδης, Αθήνα, Πλάκα, Αέρηδες, 11 Μαΐου 1997.

Σύμφωνα με ό,τι είπα στην αρχή το ποιητικό εγώ στο έργο που αναφέρομαι τα έχει με τά όρια, ή, αλλιώς, με το ατελές της ύπαρξης. Πέρα από όσα είπα ως εδώ θα ήθελα να σημειώσω επιπλέον μερικά ενδεικτικά στοιχεία. Δεν νομίζω πως η Αγγελάκη - Ρουκ ανήκει στην κατηγορία των οργισμένων ποιητών. Μολαταύτα ένα κάποιο στοιχείο οργής λανθάνει στα ποιήματά της. Έχουμε στίχους ή φράσεις ή μεγαλύτερες ενόπτες εξαιρετικά αιχμηρές και κάποτε με αρκετή δόση σαρκασμού — και αυτοσαρκασμού. Π.χ. «Κάτι σαν τύφλωση η αθωότητα / κι οι άγιοι ξεμωραμένοι / υψώνουν χαρταετό / πέρα απ' την ατμόσφαιρα.» ή « Είχε πέσει ο ήλιος / σε γουβά με αίματα / κι η σελήνη με βελόνες φωτερές / σκαντζόχοιρου, αμυνόταν ακόμα. / Ξεραμμένη λακκούβα ο ουρανός / σαν βυζιά σκύλας / κρέμονταν πέντ' έξι σύννεφα.» ή «Άγρια σουρουπώματα εδώ / οι γλάροι με φωνές αυτόχειρα / αναθεματίζουν τη ζωή / στα ωραία απλώματα της φύσης.» ή «απέναντι ο άσπρος τοίχος / όλα τελειωμένα και λευκά / κι εγώ μια πατημένη κατσαρίδα». Πέρα από τέτοιες και παρόμοιες ρητές εκφράσεις αιχμηρότητας υπάρχει ένα γενικότερο πνεύμα ελεγχόμενης

εξανάστασης η οποία υποφώσκει σε όλο σχεδόν το έργο. Δεν παίρνει τη μορφή της ανοιχτής καταγγελίας, αλλά και δεν παύει να είναι διακριτικά δραστική. Πρέπει να πω ότι τα λανθάνοντα στοιχεία οργής, που συνάγονται έμμεσα μέσα από τα κείμενα, δεν αφορούν αποκλειστικά και μόνο τα όρια της ύπαρξης. Ορισμένες φορές ο κοινωνικός παράγοντας είναι οφθαλμοφανής. «Εδώ όλες οι αποτυχίες της νιότης / γίναν σιωπηλές πλατείες / τα κουτσουρεμένα πάθη, σύδεντρα σκοτεινά / κι οι τελευταίοι κακόμοιροι έρωτες / σκύλοι κακοταϊσμένοι που πλανιώνται στα σοκάκια. / κάτι χειρότερο από γερατιά / η χώρα τούτη κατοικείται από νιάτα αμεταχείριστα». Δεν εξαιρούνται επίσης, από τις αιχμές του ποιητικού εγώ, ο ιστορικός, ο περιστασιακός παράγοντας κ.λ.π. Μαζί ωστόσο μ' αυτούς πιστεύω πως το λανθάνον στοιχείο της οργής έχει οπωσδήποτε στόχο και το ατελές της ύπαρξης. Από το ίδιο πνεύμα ελεγχόμενης εξανάστασης που προανάφερα θα πρέπει να πηγάζουν και οι εκφράσεις που παίρνουν κάποτε τη μορφή του παράπονου. «Ποιος ξέρει μέσα σε μια νύχτα τι αλλαγές έγιναν, / τι έδωσα τι πήρα, από τι παραιτήθηκα, / τι υποσχέθηκα και με κράτησε για υπηρέτριά της / η ζωή...» ή «Ποτέ μου δεν κατάλαβα την άνοιξη / — φάνηκε και από άλλα ποιήματα — / γι' αυτό κι όλες οι παρεξηγήσεις με τη σάρκα / την ελπίδα, την αυτογνωσία μέσα στο χρόνο».

Επανερχόμενος στο βασικό θέμα θα έλεγα, συμπερασματικά, πως η ποίηση της Κατερίνας Αγγελάκη - Ρουκ έχει να κάνει, μεταξύ άλλων, με το ατελές της ύπαρξης. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι πρόκειται για ένα έργο ιδεών, φιλοσοφικού προσανατολισμού. Η ποιήτρια πατάει γερά στη γη και η ένταση με την οποία προσεγγίζει το αντικείμενό της πηγάζει από τον πόθο της για πληρότητα. Γι' αυτό και τα κείμενά της έχουν τελικά χαρακτήρα διαμαρτυρίας για ό,τι χάνεται στο στίβο της ζωής. Γεγονός που αντανακλά στο λόγο της που, μολονότι αρκετά στοχαστικός, έχει σαφώς γήινο έρμα. Είναι αξιοπρόσεχτο από την άποψη αυτή ότι μέσα στα ίδια κείμενά της συνδυάζει την όραση με την ενόραση, το συγκεκριμένο με το αφηρημένο, το γήινο με το υπερβατικό. Κατά τρόπο που να φέρνει σε οικεία συνάφεια στοιχεία ολωσδιόλου ασυσχέτιστα στην κοινή αντίληψη. Εδώ όμως ανοίγει ένα άλλο κεφάλαιο μελέτης που δεν είναι της ώρας.